

УДК 346.91

Д. В. Мандичев,

кандидат юридичних наук, здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА АПАРАТІВ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ УКРАЇНИ

Досліджено проблему визначеності правової природи апаратів господарських судів України, а також історичні умови формування їх правового статусу. Визначено етимологію поняття «апарат суду». Проведено порівняльний аналіз статусу апаратів господарських судів та статусу апаратів інших органів державної влади. Наведено поняття апарату господарського суду, виявлено його правову сутність і призначення в організації діяльності господарських судів.

Ключові слова: господарські суди, апарат, правова природа, правовий статус.

Постановка проблеми. Функціонування будь-якої соціальної системи значною мірою залежить від створення необхідних для цього умов. Завдання та функції щодо створення таких умов належать до соціального управління. На рівні кожного конкретного господарського суду такі функції виконує апарат і його працівники. Їх роль в організації належної роботи господарського суду важко переоцінити.

Водночас варто зауважити, що в науковій літературі та у законодавстві України відсутня однозначна та чітка позиція щодо визначення юридичної природи апаратів господарських судів, їх статусу та ролі в діяльності цих судів. Це обумовлює необхідність проведення ґрунтовного наукового аналізу правової природи апаратів господарських судів. Крім того, оновлене законодавство у сфері судоустрою

разом із необхідністю провести комплексний науковий аналіз цього питання обумовлюють важливість і своєчасність нашої статті.

Стан дослідження. Окремі аспекти діяльності апаратів судів загальної юрисдикції досліджували О. А. Калашник, Р. І. Кирилюк, М. І. Логвиненко, В. Ю. Мащук, А. М. Москович, І. В. Назаров, А. М. Ніколенко, С. Ю. Обрусна, І. Г. Побірченко, А. Р. Решетнік, А. В. Терновенко та інші, однак комплексних досліджень, присвячених визначенню юридичної природи апаратів господарських судів, досі проведено не було, що ще раз підкреслює актуальність обраної теми.

Метою нашої статті є визначення юридичної природи апаратів господарських судів України. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**: дослідити історичні передумови формування правового статусу апаратів господарських судів; визначити етимологію поняття «апарат суду»; провести порівняльний аналіз статусу апаратів господарських судів і статусу апаратів інших органів державної влади; визначити поняття апарату господарського суду, виявити його правову сутність і призначення в організації діяльності господарських судів.

Виклад основного матеріалу. Дослідження сутності будь-якого правового явища потребує вивчення його в історичній ретроспективі та виведення на підставі цього закономірностей розвитку. Тому для з'ясування правової сутності апаратів господарських судів побіжно зупинимося на характеристичі історичних передумов їх виникнення.

Історія становлення службовців, які виконують допоміжні функції в судовій системі, сягає ще часів Київської Русі. Зокрема, в «Руській Правді» зазначалося, що управляти Київським князям допомагали намісники (посадники), волостелі, тіуни, старости й інші представники адміністрації [1, с. 64]. У наукових історичних джерелах також йдеться про те, що в судовій системі Київської Русі існувало безліч різних допоміжних судових посадових осіб – мечник, верник, металник, ябедник, помічники в судових справах боярина (тіуни) [2, с. 6]. У сучасному розумінні створення апаратів судів було запропоновано вченими США та Канади у зв'язку з переходом до нової сучасної концепції судового управління та з метою підвищення ефективності роботи суду і судового управління [3, с. 7]. В Україні правовий статус апаратів судів загальної юрисдикції було визначено на законодавчому рівні ще в законі Української РСР «Про судоустрій України» від 1981 р. [4]. Отже, апарати судів виникли майже одночасно зі створенням самих судів, їх основним завданням протягом усієї історії розвитку судоустрою було організаційне забезпечення діяльності судів.

Для визначення завдань і функцій апаратів господарських судів на сучасному етапі варто дослідити їх поняття та сутність. У тлумачних словниках термін «апарат» має декілька значень: 1) прилад, пристрій для виконання якої-небудь роботи; 2) установа або сукупність установ, що обслуговують яку-небудь ділянку державного управління

чи господарства; 3) сукупність органів, які виконують певні функції в організмі [5, с. 238]. У науці державного управління апарат держави традиційно визначається як юридично оформлена система всіх державних органів, що здійснюють безпосередню практичну роботу з управління суспільством, виконання завдань і функцій держави [6, с. 32]. Таким чином, категорія «апарат» в одному зі своїх значень розуміється як орган або установа, що здійснює управління державними справами в певній сфері або в певному напрямку.

Легітимне визначення поняття «апарат» відносно конкретних державних структур міститься в різних законодавчих актах. Наприклад, у законі України «Про центральні органи виконавчої влади» апарат міністерства визначається як організаційно поєднана сукупність структурних підрозділів і посад, що забезпечують діяльність міністра, а також виконання покладених на міністерство завдань [7]. Поняття апарату державного органу містилося також у наказі Головного управління державної служби України від 01.09.1999 № 65 «Про Довідник типових професійних характеристик посад державних службовців», який уже втратив чинність. У ньому зазначалося, що апарат державного органу – це сукупність працівників державного органу, які складають його штат [8].

Аналізуючи поняття «апарат державного органу» та застосовуючи його стосовно суду як державного органу, А. В. Терновенко доходить висновку, що за своєю природою й особливістю покладених на суд функцій поняття «апарат суду» та «персонал суду» є тотожними [9, с. 164]. Із таким висновком слід погодитись, оскільки штатну структуру будь-якого суду складають суддівський корпус і персонал суду. У свою чергу наказом Державної судової адміністрації «Про затвердження Типового положення про службу персоналу місцевого, апеляційного суду» персоналом визнаються працівники апарату суду (державні службовці, службовці, робітники) [10].

Розглядаючи юридичну природу апарату господарського суду, необхідно зауважити, що в системі державних органів нашої держави поряд із терміном «апарат» для позначення аналогічних державних структур використовуються також інші терміни, що в принципі дещо порушує термінологічну єдність. Зокрема, організаційне забезпечення діяльності глави держави здійснює Адміністрація Президента України [11] та секретаріати Конституційного Суду України [12] і Кабінету Міністрів України [13], а організаційне забезпечення діяльності парламенту здійснює Апарат Верховної Ради України [14]. Апарат Верховної Ради України визначається як постійно діючий орган, який здійснює правове, наукове, організаційне, документальне, інформаційне, експертно-аналітичне, фінансове та матеріально-технічне забезпечення діяльності Верховної Ради України, її органів і народних депутатів України [14]. Отже, таким визначенням законодавець підкреслює такі атрибути апарату: 1) це завжди постійно діючий орган (тобто для нього характерні всі ознаки державного органу);

2) здійснює комплекс забезпечувальних заходів, необхідних для ефективного функціонування органу, в якому утворюється апарат.

Легітимне визначення поняття «апарат суду» відсутнє в законодавстві України. Тому для з'ясування його змісту проаналізуємо наукову юридичну літературу. На думку В. Ю. Машука, апарат суду – це самостійна структурна складова частина судового органу, що створена згідно із законом та являє собою організаційно поєднану сукупність підрозділів (управлінь, відділів, посад), працівниками яких є державні службовці, наділені виконавчо-розпорядчими повноваженнями для забезпечення необхідних матеріально-технічних, фінансових, кадрових, інформаційних та організаційно-технічних умов належного функціонування відповідного суду [15, с. 182]. Погоджуючись із представленим визначенням, варто зауважити, що до штатної структури апарату суду за законодавством України можуть входити не тільки державні службовці, а й працівники, які виконують функції з обслуговування [16]. Це працівники, на яких покладається робота, пов'язана із комплексним обслуговуванням і ремонтом будинків, реставраційними та будівельно-монтажними роботами, документальним забезпеченням і діловодством (крім працівників, які опрацьовують документи з обмеженим доступом), комп'ютерним забезпеченням та впровадженням інформаційних технологій [17] тощо.

О. А. Калашник під апаратом місцевого загального суду розуміє об'єднання осіб, які працюють у місцевому загальному суді та виконують завдання, спрямовані на створення умов для здійснення судочинства, а також на функціонування місцевого загального суду як органу судової влади [18, с. 15].

Отже, за аналогією апарат господарського суду можна розуміти як організаційно єдину систему структурних підрозділів і відділів, штатною одиницею яких є посада, яку займають державні службовці та працівники, які здійснюють функції з обслуговування та основним призначенням якої є організаційне, кадрове, матеріально-технічне й інше забезпечення належної роботи судів відповідного господарського суду. При цьому слід погодитися з А. В. Терновенко, яка зазначає, що, оскільки судді ані за своїм правовим статусом, ані за покладеними на них повноваженнями не є державними службовцями та не здійснюють організаційне забезпечення діяльності суду, вони не належать до апарату. Єдиним повноваженням судді є здійснення правосуддя, його діяльність управлінням не підлягає [9, с. 164].

Таким чином, особливістю функціонування апаратів судів, у тому числі господарських, є те, що хоча фактично вони здійснюють організаційне й інше забезпечення діяльності суддів, однак їх управлінська влада не поширюється на суддів, що відповідає принципу незалежності і підпорядкування їх лише закону. При цьому варто погодитися з думкою Р. І. Кирилюка, який зазначає, що апарат суду здійснює управлінські функції у відносинах, що виникають, змінюються та припиняються:

– у зв'язку з внутрішньо організаційним управлінням, яке здійснюється всередині цих органів, враховуючи суддівське самоврядування, що реалізується в певних організаційних формах;

– між судами й іншими державними органами, передусім тими, що належать до судової гілки влади, під час здійснення ними цілеспрямованого впливу на діяльність судів з метою реалізації публічно-правового інтересу щодо організації належного відправлення правосуддя;

– між органами судової гілки влади (їхніми посадовими, службовими особами) та громадянами, юридичними особами з приводу розгляду звернень у порядку, передбаченому законом України «Про звернення громадян» і ухваленими на його виконання підзаконними нормативно-правовими актами, а також законом України «Про доступ до публічної інформації» [19, с. 28].

Правовий статус апарату суду загальної юрисдикції закріплено в ст. 155 нового закону України «Про судоустрій і статус суддів» [20]. На відміну від закону 2010 р., правовій регламентації діяльності апарату суду присвячена окрема глава «Апарат суду, служби організаційного забезпечення роботи та охорони суду», розміщена в розділі XI «Організаційне забезпечення діяльності судів». Порівняльний аналіз ст. 155 закону 2016 р. та ст. 152 закону 2010 р. [21] показує, що правовий статус і функціональне призначення апаратів судів загальної юрисдикції залишилися незмінними.

В оновленому законодавстві України також не міститься визначення поняття апарату, але наводяться загальні напрямки його діяльності. Зокрема, зазначається, що апарат здійснює організаційне забезпечення роботи суду, забезпечує ведення особових справ суддів у порядку, визначеному Державною судовою адміністрацією України за погодженням із Радою суддів України, прийняття та реєстрацію документів, що подаються до відповідного суду (для цього утворюється окремий підрозділ – Канцелярія). До штату апарату судів загальної юрисдикції входять також секретарі судового засідання, наукові консультанти та судові розпорядники.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, правова природа апаратів господарських судів полягає в такому: 1) оскільки судді господарських судів виконують функцію здійснення правосуддя в господарському судочинстві, виникає необхідність здійснення різноманітних допоміжних дій, зокрема документування, технічного забезпечення судового процесу тощо, для здійснення яких і формуються апарати; 2) до штатної структури апарату господарського суду разом із працівниками, які здійснюють функції з обслуговування, входять також і висококваліфіковані державні службовці, здатні взяти на себе функції судового адміністрування та забезпечення злагодженого функціонування системи господарських судів у цілому і кожного окремого господарського суду зокрема; 3) під час формування апаратів господарських судів обов'язково

враховується думка суддів відповідних судів (голови господарського суду, органів суддівського самоврядування), хоча організаційні питання вирішуються Державною судовою адміністрацією, її територіальними управліннями та керівниками відповідних апаратів; 4) в основному працівники апаратів господарського суду перебувають у безпосередньому трудовому підпорядкуванні керівника апарату, однак деякі з них, зокрема помічники суддів, судові розпорядники, секретарі судових засідань, зобов'язані передусім виконувати розпорядження суддів.

Отже, юридична природа апаратів господарських судів дозволяє позиціонувати їх як допоміжну структуру в єдиному державному органі – господарському суді, службовці якого пов'язані із суддівським корпусом відносинами взаємодії, але не мають відносно один одного управлінських повноважень. У зв'язку з цим вважаємо, що перспективою наступних наукових досліджень у цій сфері має стати визначення розподілу відповідальності за рішення, що ухвалюють у господарських судах за участі працівників апаратів цих судів.

Список бібліографічних посилань: 1. Российское законодательство X–XX веков. Судебная реформа: в 9 т./отв. ред. Б. В. Виленский, под общ. ред. О. И. Чистякова. М.: Юрид. лит., 1991. Т. 5. 496 с. 2. Яковлів А. Околиці (округи) копних судів XVI–XVIII в.в. на Україні. *Життя і право*. 1929. Ч. 1. С. 5–19. 3. Логвиненко М. І., Решетнік А. Р. Поняття судового адміністрування та інноваційні шляхи його вдосконалення. *Судова апеляція*. 2013. № 4 (33). С. 6–9. 4. Про судоустрій України: закон Української РСР від 05.06.1981 № 2022-X. *Відомості Верховної Ради*. 1981. № 24. Ст. 357. 5. Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с. 6. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с. 7. Про центральні органи виконавчої влади: закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385. 8. Про Довідник типових професійних характеристик посад державних службовців (випуск 76): наказ Голов. упр. держ. служби України від 01.09.1999 № 65 // Законы Украины: информ.-прав. портал. URL: <http://www.uazakon.com/big/text920/pg1.htm> (дата звернення: 18.03.2017). 9. Терновенко А. В. Організаційно-правові засади управління персоналом суду. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 3. С. 162–166. 10. Про затвердження Типового положення про службу персоналу місцевого, апеляційного суду: наказ Держ. суд. адміністрації від 27.05.2014 № 82 // Закон і Бізнес: сайт. URL: http://zib.com.ua/ua/87571-nakaz_82_vid_27_travnya_2014_roku_pro_zatverdzhennya_tipovo.html (дата звернення: 18.03.2017). 11. Про затвердження Положення про Адміністрацію Президента України: указ Президента України від 02.04.2010 № 504/2010. *Офіційний вісник Президента України*. 2010. № 13. Ст. 40. 12. Про Конституційний Суд України: закон України від 16.10.1996 № 422/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 49. Ст. 272. 13. Про затвердження Положення про Секретаріат Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2009 № 850. *Офіційний вісник України*. 2009. № 61. С. 92. 14. Про затвердження Положення про Апарат Верховної Ради України: розпорядження Голови Верховної Ради України від 25.08.2011 № 769 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

769/11-рґ (дата звернення: 18.03.2017). **15.** Машук В. Ю. Адміністративно-правове забезпечення функціонування апаратів судів загальної юрисдикції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпропетровськ, 2014. 218 с. **16.** Про державну службу: закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43. **17.** Про затвердження критеріїв визначення переліку посад працівників державних органів, які виконують функції з обслуговування: постанова Кабінету Міністрів України від 06.04.2016 № 271. *Офіційний вісник України*. 2016. № 30. Ст. 1206. **18.** Калашник О. А. Правовий статус місцевих загальних судів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 10.12.10. Одеса, 2016. 28 с. **19.** Кирилюк Р. І. Правова природа відносин щодо організаційного забезпечення діяльності судів за участі Державної судової адміністрації України: проблемні питання визначення. *Віче*. 2011. № 19. С. 26–29. **20.** Про судоустрій і статус судів: проект закону України від 30.05.2016 № 4734 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=59259&pf35401=389780> (дата звернення: 18.03.2017). **21.** Про судоустрій і статус судів: закон України від 07.07.2010 № 2453-VI. *Офіційний вісник України*. 2010. № 55/1. Ст. 1900.

Надійшла до редколегії 21.03.2017

Мандычев Д. В. Юридическая природа аппаратов хозяйственных судов Украины

Исследованы правовая природа аппаратов хозяйственных судов Украины, а также исторические условия формирования их правового статуса. Определена этимология понятия «аппарат суда». Проведён сравнительный анализ статуса аппаратов хозяйственных судов и аппаратов других органов государственной власти. Наведено понятие аппарата хозяйственного суда, выявлены его правовая сущность и назначение в организации деятельности хозяйственных судов.

Ключевые слова: хозяйственные суды, аппарат, правовая природа, правовой статус.

Mandychev D. V. The legal nature of the apparatus of commercial courts in Ukraine

The problem of determination of the legal nature of the apparatus of commercial courts of Ukraine, and historical conditions of forming their legal status has been studied. The etymology of the term “Court Apparatus” has been defined. The author has conducted a comparative analysis of the status of commercial courts apparatus and the status of the apparatus of other state authorities. The notion of the apparatus of commercial court has been provided; its legal nature and purpose in the organization of commercial courts activities has been found out.

The apparatus of commercial court is offered to consider as organizationally unified system of units and departments, the full-time equivalent of which is the position occupied by the officials and employees who perform the functions of serving, and the main purpose of which is organizational, personnel, logistics and other provision of the appropriate work of judges of the relevant commercial court. It has been found out that the feature of the functioning of court apparatus, including commercial one, is that

although they are actually engaged in organizational and other provision of judges' activities, but their management authorities are not applied to judges that corresponds the principle of their independence and subordination only to the law. It has been proved that the legal nature of the apparatus of commercial courts allows to position them as a supporting structure within a single state agency – the Economic Court, which officials are related to the judiciary by the relations of interaction, but having no managerial responsibilities to each other.

Keywords: commercial courts, apparatus, legal nature, legal status.

